

Research paper
2 (2), 137-172, Winter, 2024

Exploring the Semantic Correlation between Title and Prototype in Elementary Persian Textbooks: A Cognitive Linguistics Approach

Mohammad Faghiri¹

¹ Assistant Professor of Teaching Persian Language and Literature Department, Shahid Mofateh Faculty, Farhangiyen University, Tehran, Iran.
E-mail: mohammadfaghiri52@gmail.com

Article Info

Article type:

Research article

Article history:

Received: 16 Jan. 2024

Accepted: 25 Feb. 2024

Keywords:

cognitive semantics,
prototype theory,
semantic correlation,
elementary Persian textbooks

ABSTRACT

Meaning and its nature is the main problem of cognitive linguistics, the theory of sensory cognition is its heart and the prototype theory is one of its theories. The research method is qualitative-quantitative and the sample size has been all the titles of Persian lessons. This research aims to discover the prototypes of the above-mentioned books. The data was graded based on the Likert scale and the percentage of semantic correlation between the titles and messages in turn includes degrees e.g. average 32%, low 31%, high 22%, deficient 12%, and very high 3 % in general, this correlation is moderately downward. From the above findings, it can be concluded that titles are not explicit in expressing the message of lessons. This difficulty can lead to misunderstanding the text and cause problems in teaching and learning.

Cite this article: Faghiri, M. (2024). "Exploring the Semantic Correlation between Title and Prototype in Elementary Persian Textbooks: A Cognitive Linguistics Approach". *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 2 (2), 137-172.

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: [10.22034/jls.2024.140663.1069](https://doi.org/10.22034/jls.2024.140663.1069)

1. Introduction

Meaning is the most basic human question and the most important problem of cognitive linguistics, although it has been the subject of attention of other theories of linguistics and semantics. The difference of the cognitive approach is to consider cognition as sensory, corporeal and the result of the five senses. Conceptualization and categorization are the main elements of this theory based on coding. The main subject of the mentioned approach is the nature of language and how the mind works, and its central proposition is the theory of sensory cognition.

One of the semantic theories of this approach is the prototype theory, which is based on the categories of inference, construal, mapping, typicality, frequency, order, etc. The prototype has an empirical basis and has more commonality than other concepts, which is the result of a common understanding. Also, how to choose a prototype is based on the grading that occurs on the continuum of association of concepts, which is the basis for discovering the semantic correlation between the titles of Persian lessons of the first to sixth grades of elementary school with its messages or prototypes.

The problem of this research is to discover the degree of semantic correlation between the title of the lesson and the message or prototype of each lesson in Persian from the first to the sixth grade. Not comprehending the Shah Bayt or the main concept of the lesson causes the teachers to not understand the main message of each lesson and the students also cannot communicate with the lesson because the title is the key of entering the text. This problem causes not to discover horizontal connections between lessons and not to receive vertical semantic relationships in each one. Discovering the semantic distance between the title and the main concept can increase the authors' knowledge of the textbook so that they can try to change and modify it if possible. This issue may be due to the lack of editing of the textbooks and lack of accuracy in choosing the title and listing the matters.

The general purpose of the mentioned research is to determine the degree of semantic correlation between the title and the message or the prototype of the first to sixth-grade Persian lessons, and its objective objectives are: to determine the degree of semantic distance between titles and common concepts based on the five-point Likert scale, to determine the degree of semantic correlation of the title with the core message or prototype of each lesson, the similarity and difference in the semantic distance of the titles and mental samples in the first to sixth Persian books.

2. A Brief note of previous works

For the first time, Lakoff (1987) addressed this issue in cognitive semantics, in which, contrary to the approach of logical semantics, instead of paying attention to the outside world, attention is paid to the conceptual or cognitive construction that a person experiences from the world. Langacker does not consider language as an independent component of cognitive components but considers language meaning to be equivalent to conceptualization, which includes new and old concepts, sensory, movement, emotional, social, and the like.

Semantic or linguistic categorization is the main goal of cognitive linguistic studies, and one possible way to begin this work is to examine vocabulary, which has also been a priority in the linguistic tradition. In this regard, the internal structure of lexical categories, the composition of mental modeling, and the relationship between form and meaning are taken into consideration. Cognitive semantics, which is a part of cognitive linguistics, enables higher cognitive functions such as meaning and reasoning, and is actually an extension of the activities of the five senses and is inseparable from it. In this approach, the construal and mapping between different areas of the mind is significant (Gulfam, 2011: 2-3).

Prototype is the most obvious and unmarked manifestation of any semantic category and the closest to the concept that includes it. Prototypes are conceptual-semantic through which they are categorized and categories are classified. The members of a category are also graded based on it. Of course, prototypes are flexible and include new and unfamiliar units. In the field of cognitive semantics, the prototype theory was first proposed by Rosch et al in a psychological experimental research in which the prototype is the central or focal member of a category.

Langacker believes that prototypes are the basis of linguistic classification and categorization, and categories are defined based on their distance from prototypes, which can be graded differently based on experience and knowledge, although the prototype is the focal and central point.

Prototype semantics is placed in front of the feature-based semantics of the foundation. distinguishes According to this theory, categories are defined as a combination of necessary and sufficient features, they do not have a middle limit, they are based on all or nothing, they have two values {+} or {-}, the border of the categories is not clear in them and all members of a category have an equal base; any phenomenon that has all the characteristics of that category is a member of it, otherwise it is not.

3. Theoretical framework

Cognitive linguistics (1970) is an interdisciplinary trend in the field of cognitive sciences and has a very close relationship with cognitive psychology, along with psychology, physiology, neuroscience and artificial intelligence, which seeks cognition and how the mind functions. Discovering the nature of language, the relationship between language and thinking, and the conceptual and semantic system of language is one of the important issues of this branch of linguistics.

Cognitive Linguistics in the general field studies language as a mental phenomenon, and in the specialized field - which is written with a capital letter - (Cognitive Linguistics), language is used as a tool for organizing, processing and transmitting information. It considers all language issues in terms of meaning and meaning is the most important issue of cognitive linguistics.

Embodied cognition theory is at the heart of cognitive linguistics research and conceptual construction is based on sensory experience, mental representations are conceptual in nature and are represented in the form of symbols and signs. The conceptual system is the result of experience and interaction with the outside world, and language, mind, and experience are very important in this approach. Cognition is the result of the social and physical experience of the outside world, is affected

by the context, and has a dark nature.

4. Research Methodology

The mentioned research method is qualitative-quantitative, its type is descriptive-analytical and its approach is linguistic. The sample size included all Persian lessons from the first to the sixth grade and the unit of analysis was the phrases or titles of the lessons in connection with their text. The process included recognizing the message in which all the lessons were carefully read by 60 teachers present in the class and its content and concepts were discussed. Then they were asked to express the most important message, which in the term "Shah Bayt" is its extract. After that, the closest prototype was selected based on the five-point Likert spectrum, and the degree of correlation was based on the five categories of "very low, low, medium, high, and very high".

5. Conclusion

The problem of this research was to understand and receive the main message or Shah Bayt of each lesson in Persian from the first to the sixth. The lack of semantic correlation between the title and the prototype that is created in the teacher's mind can indicate the insufficiency of the title or the lack of correct selection of it according to the text and content. The existence of this semantic distance between the two can make it difficult for the teacher to understand and receive the text; As a result, he cannot discover the main thread of the lesson and connect other concepts of the lesson with it.

In this research, the data was graded based on the Likert scale and the percentage of semantic correlation between the titles and messages and prototypes include degrees e.g average 32%, low 31%, high 22%, deficient 12%, and very high 3 % that in general, this correlation is moderately downward. From the above findings, it can be concluded that titles are not explicit in expressing the message of lessons. This difficulty can lead to misunderstanding the text and cause problems in teaching and learning.

Inferences:

- It will be difficult for primary school teachers to understand the message of the lesson.
- Interaction and common understanding will be difficult.
- Finding a prototype solves the problem of the semantic gap between the title and the message.
- Prototypes make teachers think to test their mental association.
- Teachers' communication and interaction will increase in group meetings to understand the main message of the lesson.
- Accepting the understanding of continuity of meaning along with common examples is a logical phenomenon.
- Teachers and students need common understanding even in open and literary texts.
- The prototype theory does not prevent the semantic openness of the text and individual creativity.

نشریه پژوهش‌های زبانشناسی

نظریه و کاربرد

سال دوم، دوره دوم، شماره دوم، شماره پیاپی چهارم، زمستان ۱۴۰۲، ص ۱۷۲-۱۳۷
بررسی همبستگی معنایی بین عنوان و پیش‌نمونه در کتاب‌های فارسی دبستان:
رویکرد زبان‌شناسی شناختی

محمد فقیری^۱

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، پردیس شهید مفتح، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

mohammadfaghiri52@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

معنا و ماهیت آن مسأله اصلی زبان‌شناسی شناختی است که نظریه شناخت حسی در مرکز و نظریه پیش‌نمونه‌نگی یکی از نظریه‌های اصلی آن است. روش پژوهش کیفی کمی، نوع آن توصیفی تحلیلی و حجم نمونه تمام عناوین کتاب‌های فارسی اول تا ششم دبستان بوده است. هدف این پژوهش کشف پیش‌نمونه‌های درس‌های مذکور بر اساس معیارهای این نظریه است. داده‌ها نیز بر اساس طیف لیکرت درجه‌بندی شده و درصد همبستگی معنایی میان عناوین و پیام‌ها به ترتیب متوسط ۳۲٪، کم ۳۱٪، زیاد ۲۲٪، خیلی کم ۱۲٪ و خیلی زیاد ۳٪ بوده که به طور کلی، این همبستگی متوسط رو به پایین است. از یافته‌های فوق می‌توان اینگونه استنباط کرد عناوین در بیان پیام درس صراحت معنایی زیادی ندارد. این دشواری می‌تواند منجر به عدم درک متن شود و مشکلاتی در آموزش و یادگیری پدید آورد.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ وصول:

۲۶ دی ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۶ اسفند ۱۴۰۲

واژه‌های کلیدی:

معنی‌شناسی شناختی،

نظریه پیش‌نمونه‌نگی،

همبستگی معنایی،

کتاب فارسی ابتدایی

استناد: فقیری، محمد (۱۴۰۲). «بررسی همبستگی معنایی بین عنوان و پیش‌نمونه در کتاب‌های فارسی دبستان: رویکرد زبان‌شناسی شناختی». پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۲ (۲)، ۱۷۲-۱۳۷.

ناشر: دانشگاه کردستان

حق مؤلف: نویسندگان

DOI: 10.22034/jls.2024.140663.1069

۱. مقدمه

معنا اساسی‌ترین پرسش انسان و مهم‌ترین مسأله زبان‌شناسی شناختی^۱ است، گرچه موضوع مورد توجه نظریه‌های زبان‌شناسی و معنی‌شناسی^۲ دیگر نیز بوده است. تفاوت رویکرد شناختی آن است که شناخت را حسی، بدنمند و حاصل حواس پنجگانه می‌داند. مفهوم‌سازی و مقوله‌پردازی از عناصر اصلی این نظریه است که بر اساس کدگذاری^۳؛ دریافت^۴ و پرداخت^۵ صورت می‌گیرد. موضوع اصلی رویکرد مذکور نیز ماهیت زبان و چگونگی عملکرد ذهن است و گزاره محوری آن نظریه شناخت حسی است.

یکی از نظریه‌های معنی‌شناختی این رویکرد، نظریه پیش‌نمونه‌نگی است که بر مبنای مقوله‌های استنباط^۶، انطباق^۷، همپوشانی^۸، شاخصیت^۹، بسامد^{۱۰} و ترتیب^{۱۱} و ... اتفاق می‌افتد. پیش‌نمونه^{۱۲} مبنای تجربی دارد و دارای اشتراک بیشتری از سایر مفاهیم است که نتیجه درک مشترک^{۱۳} است. همچنین چگونگی انتخاب پیش‌نمونه بر اساس درجه‌بندی است که بر پیوستار تداعی مفاهیم رخ می‌دهد که مبنای کشف همبستگی معنایی میان عناوین درس‌های فارسی اول تا ششم دبستان با پیام یا پیش‌نمونه‌های آن است.

مسأله این پژوهش کشف میزان همبستگی معنایی عنوان درس و پیام یا پیش‌نمونه هر درس در فارسی اول تا ششم دبستان است. عدم درک شاه بیت یا مفهوم اصلی درس موجب می‌شود معلمان پیام اصلی هر درس را درنیابند و دانش‌آموزان نیز نتوانند با درس ارتباط پیدا کنند زیرا که عنوان، شاه کلید ورود به متن درس است. این مشکل خود موجب عدم کشف ارتباطات افقی بین درس‌های کتاب و عدم دریافت روابط معنایی عمودی در هر درس می‌گردد. کشف فاصله معنایی عنوان و مفهوم اصلی می‌تواند شناخت مؤلفان را از کتاب درسی بیشتر کند تا در صورت

¹cognitive linguistics

²semantics

³coding

⁴encoding

⁵decoding

⁶inference

⁷construal

⁸mapping

⁹typicality

¹⁰frequency

¹¹order

¹²prototype

¹³common sense

امکان برای تغییر و اصلاح آن تلاش نمایند. این مسأله شاید به سبب ناویراستگی و ناپیراستگی متون درسی و عدم دقت در انتخاب عنوان و رج‌بندی مطالب پدیده آمده است. هدف کلی پژوهش مذکور تشخیص میزان همبستگی معنایی عنوان و پیام یا پیش‌نمونه درس‌های فارسی اول تا ششم دبستان است و اهداف عینی آن عبارتند از: تعیین درجه فاصله معنایی عناوین و مفاهیم مشترک بر اساس مقیاس پنجگانه لیکرت، تعیین میزان همبستگی معنایی عنوان با پیام یا پیش‌نمونه هسته‌ای هر درس، شباهت و تفاوت فاصله معنایی عناوین و پیش‌نمونه‌های ذهنی در کتاب‌های فارسی اول تا ششم.

۲. پیشینه پژوهش

برای نخستین بار، لیکاف^۱ (۱۹۸۷) در معنی‌شناسی شناختی^۲ به این مسأله پرداخت که در آن بر خلاف رویکرد معنی‌شناسی منطقی^۳ به جای توجه به جهان خارج، به ساخت مفهومی یا شناختی توجه می‌گردد که فرد از طریق تجربه از جهان دریافت می‌کند (به نقل از صفوی، ۱۳۷۹). لانگاکر زبان را مولفه‌ای مستقل از مولفه‌های شناختی نمی‌داند بلکه معنی زبانی را معادل مفهوم-سازی^۴ می‌داند که شامل مفاهیم نو و کهنه، حسی، حرکتی، عاطفی، اجتماعی و امثال آن است (به نقل از لانگاکر، ۲۰۰۶)، (شاه‌حسینی، ۱۳۹۰: ۱۵۳).

مقوله‌سازی معنایی یا زبانی هدف اصلی بررسی‌های زبان‌شناسی شناختی است و یک روش ممکن برای شروع این کار بررسی واژگان است که در سنت زبان‌شناسی نیز بر دستور مقدم بوده است. در این راستا، ساختار درونی مقولات واژگانی، ترکیب و الگوسازی ذهنی و رابطه صورت و معنا مورد توجه قرار می‌گیرد. معنی‌شناسی شناختی نیز که بخشی از زبان‌شناسی شناختی است، عملکردهای عالی شناختی مانند معنا و استدلال را ممکن می‌سازد و در واقع امتداد فعالیت‌های حواس پنجگانه بوده و از آن جداناپذیر است. در این رویکرد، انطباق و همپوشانی میان حوزه‌های مختلف ذهن قابل توجه است (گلفام، ۱۳۸۱: ۲-۳).

پیش‌نمونه بارزترین و بی‌نشان‌ترین نمود هر مقوله معنایی و نزدیک‌ترین عضو به مفهوم دربرگیرنده آن است. پیش‌نمونه‌ها از یک سومی مفهومی معنایی است، با واسطه آن مقوله‌سازی

¹G. Lakoff

²cognitive semantics

³logical semantics

⁴conceptualization

شده و مقولات طبقه‌بندی می‌گردد. اعضای یک مقوله نیز بر اساس آن درجه‌بندی می‌شوند. البته پیش‌نمونه‌ها انعطاف‌پذیرند و واحدهای تازه و ناآشنا را نیز در بر می‌گیرند. نظریه پیش‌نمونه نیز در حوزه معنی‌شناسی شناختی را نخستین بار راش و همکارانش در تحقیقات تجربی روانشناختی مطرح کردند و به نظر آنان پیش‌نمونه عضو مرکزی یا کانونی یک مقوله است (به نقل از سعید، ۱۹۹۷). لانگاکر بر این باور است پیش‌نمونه اساس طبقه‌بندی و مقوله‌بندی زبانی است و مقوله‌ها بر اساس فاصله آن‌ها با پیش‌نمونه تعریف می‌شود که بر اساس تجربه و شناخت می‌تواند به طور متفاوت درجه‌بندی شود گرچه پیش‌نمونه نقطه کانونی و مرکزی است (شاه‌حسینی، ۱۳۹۰: ۱۵۴-۱۵۷).

معنی‌شناسی پیش‌نمونه‌گی یا پیش‌الگویی در مقابل معنی‌شناسی مولفه‌ای^۱ یا مشخصه‌بنیاد^۲ قرار می‌گیرد که دومی به مکتب زایشی‌گشتاری متعلق بوده و به نظریه مقوله‌بندی ارسطویی بر می‌گردد که میان جوهر و عرض تمایز می‌گذارد. بر اساس این نظریه، مقوله‌ها ترکیبی از ویژگی‌ها لازم و کافی تعریف می‌شوند، حد وسط ندارند، بر همه یا هیچ استوارند، دو ارزش {+} یا {-} دارند، مرز مقوله‌ها در آنها شفاف نیست و همه اعضای یک مقوله پایگاهی برابر دارند؛ یعنی هر پدیده‌ای که تمامی ویژگی‌های آن مقوله را داشته باشد، عضو آن است و گرنه نیست (پرهیزگار، ۱۳۸۳: ۱۲-۱۳).

در نظریه پیش‌الگویی، معنا در شبکه درهم‌تنیده‌ای از شباهت‌ها و تفاوت‌ها استوار است و مرز آن تیره و تار است، مثل شباهت‌ها و تفاوت‌های میان اعضای یک خانواده. بنابراین معنا گرچه یک پیش‌الگوی تجربی مشترکی ممکن است داشته باشد، مدرج است، بر یک پیوستار قرار می‌گیرد و بر نسیت استوار است. راش (۱۹۷۳-۱۹۷۵) دریافت مردم برخی از اعضای یک مقوله را نمونه‌وارتر یا مرکزی‌تر می‌دانند و وقتی از آنها خواسته می‌شود که مثال‌های یک مقوله را نام ببرند، اغلب ابتدا اعضای پیش‌الگویی تری مثلاً از اثاثیه، ابتدا صندلی؛ از سلاح، تفنگ؛ از پرنده، گنجشک و از بازی، فوتبال را نام می‌برند و این یافته‌ها بر فرض نظریه کلاسیک که اعضای یک مقوله از پایگاهی مساوی برخوردارند، خط بطلان می‌کشد. پیش‌نمونه‌ها در واقع

¹componential

²feature-based

طرح‌واره^۱ یک پدیده را نشان می‌دهند و نمونه‌های مادر محسوب می‌شوند که مبنای تجربی دارند (همان: ۱۸).

برخی زبان‌شناسان پیش‌نمونه را با طرح‌واره معنایی متفاوت می‌دانند. برای مثال، لانگاکر انگاره شبکه‌ای^۲ را در ارتباط با مقوله‌سازی مطرح کرد که با پیش‌نمونه تا حدی متفاوت است. بر اساس نظر وی مقوله به صورت یک گره^۳ در شبکه پیچیده وجود دارد که شبیه الگوی مقوله-بندی شعاعی لیکاف است. انگاره لانگاکر بر خلاف نظریه پیش‌نمونه‌نگی بر اساس درجه‌بندی نیست. با این وجود، به نظر لی (۲۰۰۱) شبکه‌های معنایی پیرامون معنی کانونی یا هسته‌ای سامان می‌یابد که همان پیش‌نمونه است. از طرفی دیگر، تیلور (۱۹۹۵) میان مقوله‌سازی بر اساس پیش-نمونه و طرح‌واره تفاوتی نمی‌بیند (شاه‌حسینی، ۱۳۹۰: ۱۵۷-۱۵۸).

در این راستا کرافت (۱۹۹۰) پیش‌نمونه‌نگی و فاصله معنایی مفاهیم را می‌توان بر اساس معیارهای زیر تشخیص داد:

۱. بسامد و ترتیب: پیش‌نمونه پربسامدتر است و زودتر از بقیه تداعی می‌شود.
۲. ترتیب فراگیری: پیش‌نمونه توسط کودکان زودتر فرا گرفته می‌شوند.
۳. شباهت خانوادگی: مقوله‌های پیش‌نمونه از مولفه‌های مشترک بیشتری برخوردارند.
۴. سرعت تشخیص: افراد به مقوله‌های پیش‌نمونه زودتر واکنش نشان داده و مقوله‌های معنایی آن را زودتر تشخیص می‌دهند (Croft, W. and D.A. Cruse, 2003: 77-78).

گیرا رتر نیز برای مقولات پیش‌نمونه‌ای چهار مشخصه را برمی‌شمارد که عبارتند از:

۱. دارای درجات مختلفی از شاخصیت هستند و همه اعضا به یک اندازه نماینده مقوله نیستند.
۲. بر اساس شباهت خانوادگی یک ساختار را شکل می‌دهند که به صورت یک مجموعه شعاعی متشکل از خوانش‌های خوشه‌ای دارای همپوشی است.
۳. مرز قطعی و مشخصی ندارند.

¹schema

²network model

³node

۴. نمی‌توان آن‌ها را به‌واسطهٔ مجموعهٔ واحدی از ویژگی‌های لازم و کافی تعریف کرد (Geeraerts, 1997:11).

۳. مبانی نظری پژوهش

شناخت جهان از طریق زبان رخ می‌دهد. زبانی کردن هستی دارای دو مرحله است: تقطیع^۱، که در آن هستی را پاره پاره توسط حواس پنجگانه شنوایی، بویایی، شنوایی، چشایی و لامسه تجربه می‌کنیم. مرحله‌ی دوم کدسازی^۲ است که در آن بر تجربیات و مفاهیم، کد یا رمز زبانی می‌گذاریم. رابطهٔ دو روی سکه، دال و مدلول یا کد و مفهوم یا تجربه، قراردادی است و توسط جامعه صورت می‌گیرد و نوعی «تعین اجتماعی»^۳ بر آن حاکم است (جهانگیری، ۱۳۷۸: ۱۲). این تعین مستلزم وجود «تفہیم» و ارتباط است تفہیم در رویکرد زبانی گفتمان‌مبنای شناخت است. تعین اجتماعی همان اصل «اجتماعی شدن مفاهیم» است که چگونگی اجتماعی شدن مفاهیم را از طریق زبان نشان می‌دهد (تاجیک، ۱۳۷۷: ۱۱).

رابطهٔ «مفاهیم»^۴ در قالب «گزاره‌ها»^۵ صورت می‌گیرد. مفاهیم و گزاره‌های جدید در «حافظه»^۶ سپرده می‌شوند و اگر در ذهن پیشینه‌ای داشته باشند، فرایند «استنتاج»^۷ اتفاق می‌افتد. رابطهٔ دو مقولهٔ بیرونی (مفاهیم و گزاره‌ها) و دو مقولهٔ درونی (حافظه و استنتاج)، «تفکر»^۸ نامیده می‌شود (جهانگیری، ۱۳۷۸: ۱۴-۱۳). از این‌رو، تفکر استنباطی است که در قالب زبان رخ می‌دهد که ممکن است ترکیبی از کلمات و تصاویر باشد. در واقع تفکر نوعی پردازش ذهنی است که از طریق نشانه‌های قراردادی زبان رخ اتفاق می‌افتد.

تفکر یا حیات ذهنی، همان «شناخت، شعور و آگاهی» است که نتیجهٔ تعامل با محیط است. شناخت یا حیات ذهنی، انسان و طبیعت را به هم پیوند می‌دهد. تجربه، آغاز شناخت و کنش، پایان آن است و حیات ذهنی، حد فاصل بین این دو می‌باشد. شناخت یا «شهودی» است یا «عقلی». شناخت عقلی را به عالم آگاهی و شناخت شهودی را به دنیای ناخودآگاه نسبت می‌دهند که اولی در عالم احساسات و ادراکات روی می‌دهد و دومی در ناخودآگاه. «شناخت دفعی

¹segmentation

²codification

³social determinism

⁴concept

⁵proposition

⁶memory

⁷inference

⁸cognitive linguistics

(شهودی) همان شناخت معمولی و تدریجی است که مراحل مقدماتی آن به سرعت روی داده است یا قبلاً واقع شده است و شهود، چیزی جز مرحله نهایی آن مراحل نیست» (آریان‌پور، ۱۳۸۰: ۸۳).

درک و دریافت معنی اساساً یک مسألهٔ زبانی است و بدون نظام نشانه‌شناختی آن ممکن نیست. در این راستا زبان‌شناسی شناختی بیشتر از زبان‌شناسی صورت‌نگرا^۱ به طبیعت شناخت و شکل‌گیری واقعی معنا توجه می‌کند و ماهیت تجربی تفکر را بیشتر نشان می‌دهد. شناخت در این رویکرد حسی و بدنمند است و از طریق حواس پنجگانه و اندام آن مثل چشم، گوش، پوست، دهان و بینی به دست می‌آید و حتی مفاهیم انتزاعی حاصل حواس حسی است، گرچه به سطوح انتزاعی تفکر تعلق داشته باشند. در این راستا، پرداختن به این مکتب که رویکرد پژوهش مذکور است، حائز اهمیت است.

زبان‌شناسی شناختی (۱۹۷۰) گرایشی میان‌رشته‌ای است که در حوزه‌ی علوم شناختی قرار می‌گیرد، رابطهٔ بسیار نزدیکی با روان‌شناسی شناختی دارد و در کنار روان‌شناسی، فیزیولوژی، علوم عصب‌شناختی و هوش مصنوعی به دنبال شناخت و چگونگی عملکرد ذهن انسان است. کشف ماهیت زبان، رابطهٔ زبان و تفکر، نظام مفهومی و معنایی زبان از مسائل مهم این شاخه از زبان‌شناسی است (Vyvyan and Green, 2006:15).

زبان‌شناسی شناختی در حوزهٔ عمومی زبان را به عنوان پدیده‌ای ذهنی^۲ مورد مطالعه قرار می‌دهد و در حوزهٔ تخصصی به زبان به عنوان ابزاری برای سازماندهی، پردازش و انتقال اطلاعات می‌نگرد و همهٔ مسائل زبان را در باب معنا می‌پندارد. معنا در واقع مهم‌ترین مسألهٔ زبان‌شناسی شناختی است (Geeraert, 2006: 3).

نظریهٔ شناخت بدنمندی شده^۳ در قلب تحقیقات زبان‌شناسی شناختی قرار می‌گیرد و ساخت مفهومی^۴ بر تجربه حسی استوار است و بازنمودهای ذهنی ماهیتاً مفهومی بوده و در قالب نمادها و نشانه‌ها بازنموده می‌شود. نظام مفهومی حاصل تجربه و تعامل با جهان بیرون است و زبان، ذهن و تجربه در این رویکرد از اهمیت بسیاری برخوردار است. شناخت، حاصل تجربهٔ اجتماعی

¹Formal linguistics

²Mental phenomena

³Embodied cognition thesis

⁴Conceptual structure

و فیزیکی جهان بیرون است، متاثر از بافت است و ماهیت تیره و تار دارد (Vyvyan and Green, 2006:27-28).

زبان‌شناسی شناختی به دنبال کشف نظام مفهومی^۱ زبان است. در این نگرش ساخت معنایی از یک دانش دایره‌المعارفی^۲ نه یک دانش فرهنگ لغتی^۳ به دست می‌آید و ماهیت فازی دارد یعنی چیزی مشخص نیست که در زبان قابل بسته‌بندی باشد (Vyvyan and Green, 2006:170). معنی حاصل تجربه است و پدیده‌ای نه تنها ذهنی بلکه فیزیولوژیک بوده و بافت فرهنگی و اجتماعی نیز بر آن تاثیر می‌گذارد (Geeraert, 2006:5). این رویکرد از طریق دو روش به بار نمودهای شناختی^۴ دست می‌یابد: از طریق واژگان که طبقه‌ی باز محسوب می‌شوند و دارای نقش محتوایی^۵ هستند و از طریق دستور که طبقه‌ی بسته محسوب گردیده و دارای نقش ساختاری^۶ می‌باشند (همان: ۱۸-۲۰).

در زبان‌شناسی شناختی تجزیه و تحلیل مبانی مفهومی یا تصویری^۷ و تجربی^۸ مقولات زبان‌شناسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و زبان نه تنها به عنوان پدیده‌ای مستقل بلکه نمودی از نظام مفهومی کلی مورد بررسی قرار می‌گیرد. تیبرگین شناخت را این‌گونه تعریف می‌کند: «پدیده‌ای که از کُدگذاری و به‌کارگیری به وسیلهٔ سیستم عصبی مرکزی به دست می‌آید». او بر این باور است که علوم شناختی با استفاده از این سازوکار به ادراک، استدلال و تولید می‌پردازند. در این رویکرد شناخت معنا در تجزیه و تحلیل زبانی در اولویت قرار می‌گیرد و معنی نخستین پدیدهٔ زبانی است که مورد بررسی قرار می‌گیرد. معنا در تعامل با جهان بیرون و بافت موقعیتی و در تداعی با صورت زبانی تعریف می‌شود و معنای زبانی نیز به صورت عینی در زبان منعکس نمی‌شود، بلکه در پیوند با تجربیات و دنیای فردی و فرهنگی شکل می‌گیرد (گلفام، ۱۳۸۱: ۲).

¹Conceptual system

²Encyclopedic knowledge

³Dictionary knowledge

⁴Cognitive representations

⁵Content function

⁶Structuring function

⁷Conceptual

⁸Experiential

۴. روش پژوهش

روش پژوهش مذکور کیفی-کمی، نوع آن توصیفی-تحلیلی و رویکرد آن زبان‌شناختی است. حجم نمونه نیز شامل تمام درس‌های فارسی اول تا ششم دبستان بوده و واحد تحلیل عبارات یا عناوین درس‌ها در پیوند با متن آنها بوده است. روند تشخیص پیام یا پیش‌نمونه هر درس بدین صورت بوده که ابتدا تمام آن توسط ۶۰ نفر معلم حاضر در کلاس به دقت خوانده شده و درباره محتوا و مفاهیم آن بحث می‌شده است. سپس از آن‌ها خواسته می‌شده که مهم‌ترین پیام یا پیش‌نمونه درس که در اصطلاح «شاه بیت» درس یا جان کلام یا عصاره آن است را بیان کنند. بعد از آن نزدیک‌ترین پیش‌نمونه بر اساس بسامد و ترتیب، شاخصیت و درجه همپوشی بر اساس طیف پنج‌گانه لیکرت انتخاب گردیده و درجه و میزان همبستگی آن بر اساس پنج مقوله «خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد» درجه‌بندی می‌شده است. قابل ذکر است که پیش‌نمونه در اینجا همان پیامی یا درونمایه‌ای است که از هر درس به عنوان جان کلام دریافت می‌شود؛ این پیش‌نمونه مبنای تجربی دارد و با تجربه‌های بعدی می‌تواند تغییر یابد.

۵. بررسی همبستگی معنایی در کتاب‌های فارسی دبستان

پس از طرح چارچوب نظری و روش‌شناسی پژوهش، آنچه که حائز اهمیت است، کاربرد نظریه و چگونگی انجام کار است. نظریه منتخب برای این پژوهش، نظریه پیش‌نمونه‌نگی است که بر اساس یک پیش‌انگاشت یا پیش‌نمونه مادر اتفاق می‌افتد که وجوه اشتراک بیشتری از سایر تداعی‌ها دارد. برای این کار نیز باید به یکسری شاخص‌ها دست یافت تا معیاری برای تشخیص همبستگی معنایی مثلاً عنوان با پیام یا پیش‌نمونه هر درس باشد. از این‌رو، پس از بررسی چند شاخص مطرح شده در این نظریه، برخی از معیارهای همبستگی معنایی ارائه می‌شود.

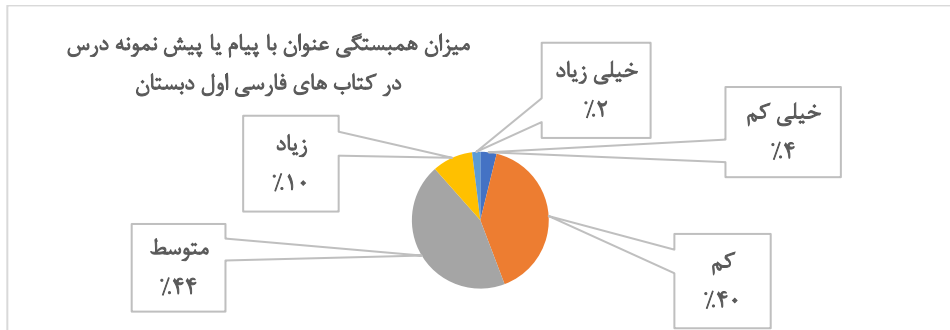
جدول ۱. داده‌های کتاب فارسی اول دبستان

بخش ۱: نگاره‌ها	عنوان درس	پیام یا پیش‌نمونه
نگاره ۱	به خانه ما خوش آمدی	مفهوم خانه و خانواده
نگاره ۱	دعا و نیایش	دعا و نیایش
نگاره ۲	بچه‌ها آماده	آماده شدن برای رفتن به مدرسه
نگاره ۳	یک و دو و سه، راه مدرسه	راه مدرسه
نگاره ۴	به مدرسه رسیدیم	فضای کلاس و مدرسه

نگاره ۴	با هم بخوانیم: راه مدرسه	رفتن به مدرسه
نگاره ۵	از کلاس ما چه خبر؟	توصیف کلاس درس
نگاره ۶	بازی، بازی، تماشا	بوستان و بازی
نگاره ۷	به به چه روستایی!	زندگی در روستا
نگاره ۷	با هم بخوانیم: سبز و سبز و سبز	طبیعت و زیبایی
نگاره ۸	چه دنیای قشنگی!	دنیای حیوانات
نگاره ۹	در مسجد محله ما	آشنایی با مسجد
نگاره ۱۰	نوروز در خانه ما	آشنایی با نوروز
نگاره ۱۰	با هم بخوانیم: صد دانه یاقوت	توصیف اناز
آموزش نشانه‌ها (۱)	عنوان درس	پیام و پیش‌نمونه
درس ۱	آب	صورت‌ها و کاربردهای «آ» اول و «ا» غیر اول
درس ۲	ابر	صورت‌ها و کاربردهای «آ» و «د»
درس ۲	با هم بخوانیم: مهربان‌تر از مادر	خدا مهربان‌تر از همه
درس ۳	مدرسه	صورت‌ها و صداهای حرف «م» و «س»
درس ۴	توت	صورت‌ها و کاربردهای صدای «او» و «ت»
درس ۵	مادر	صورت‌ها و کاربردهای «ر» و «ن»
درس ۵	با هم بخوانیم: زردآلو	ویژگی‌های زردآلو
درس ۶	ایران	صورت‌ها و کاربردهای حرف «ای» و «ز»
درس ۶	با هم بخوانیم: ای ایران	میهن‌دوستی
درس ۷	استخر	صورت‌ها و کاربردهای «ا» و «ش»
درس ۸	دریا	صورت‌ها و کاربردهای «ی» و «اُ»

صورت‌ها و کاربردهای «ک» و «و»	لک لک	درس ۹
صورت‌ها و کاربردهای مختلف حرف «پ» و «گ»	پرواز	درس ۱۰
صورت‌ها و کاربردهای مختلف «ب» و «خ»	روز برفی	درس ۱۱
ویژگی‌های کودکان خوب	با هم بخوانیم: ما کودکانیم	درس ۱۱
صورت‌ها و کاربردهای مختلف «ق» و «ل»	همکاری	درس ۱۲
صورت‌ها و صداها «ج» و «اُ استثناء»	نارنج و برنج	درس ۱۳
صورت‌های و صداها «ه» و «چ»	مهتاب	درس ۱۴
جشن و شادی	با هم بخوانیم: جشن در آسمان	درس ۱۴
صورت‌ها و کاربردهای حرف «ژ» و «خای استثناء»	زاله و منیژه	درس ۱۵
معرفی قرآن	قرآن	روان‌خوانی
معرفی ایران	میهن ما	روان‌خوانی
پیام یا پیش‌نمونه	عنوان درس	آموزش نشانه‌ها (۲)
معرفی مشاغل و علامت تشدید	در بازار	درس ۱۶
زیبایی‌های دریا	صدای موج	درس ۱۷
لذت بردن از مسافرت	سفر دلپذیر	درس ۱۷
توصیف دریا	با هم بخوانیم: دریا	درس ۱۷
آداب اجتماعی	علی و معصومه	درس ۱۸
شبهات ماه و خورشید	مثل خورشید	درس ۱۸
آشنایی با حلزون	حلزون	درس ۱۹
دعا و دیدار	رضا	درس ۲۰
خاطرات انقلاب اسلامی	خاطرات انقلاب	درس ۲۰
جشن و شادی بهمن	با هم بخوانیم: جشن بهمن	درس ۲۰

درس ۲۱	لاک‌پشت و مرغابی‌ها	هیجانی شدن لاک‌پشت
درس ۲۲	پیامبر مهربان	به پیامبری رسیدن پیامبر
روان خوانی	شاد و پاک و خندانیم	مبعث
روان خوانی	چهار فصل	ترانه کودکان ایران
روان خوانی	داستان	معرفی فصل‌های سال
روان خوانی	نیایش	نقاشی و تصویرسازی سارا

نمودار ۱. میزان همبستگی معنایی در کتاب فارسی اول دبستان

در برخی دروس مثل درس ۲۰، بین عنوان درس «رضا» و پیام درس «دعا و دیدار» و درس ۲۱، روان‌خوانی، بین «شاد و پاک و خندانیم» و پیام آن «مبعث» همبستگی معنایی خیلی کم است. در درس ۱۷، عنوان «سفر دلپذیر» و پیام «مسافرت لذت‌بخش» همبستگی معنایی زیاد است. در تمام درس‌های که صورت‌ها و صداها و حروف وجود دارد، رابطه معنایی عنوان و نقش و کارکرد درس کم است. در مواردی نیز رابطه معنایی متوسط است، مثلاً در درس دوم: «با هم بخوانیم: مهربان‌تر از مادر»، منظور «خداوند» است که شاید به خاطر مؤلفه معنایی زایش، مادر بتواند خداوند را تداعی کند. همچنین در درس ۱۷: «صدای موج»، ممکن است «زیبایی‌های دریا» تداعی شود. در درس ۱۸: «علی و معصومه»، اصلاً پیام «آداب اجتماعی» را تداعی نمی‌کند. مواردی مانند نگاره ۱، «دعا و نیایش» و پیام درس «دعا و نیایش» رابطه معنایی نعل به نعل است که از این دست بسیار کم به چشم می‌خورد.

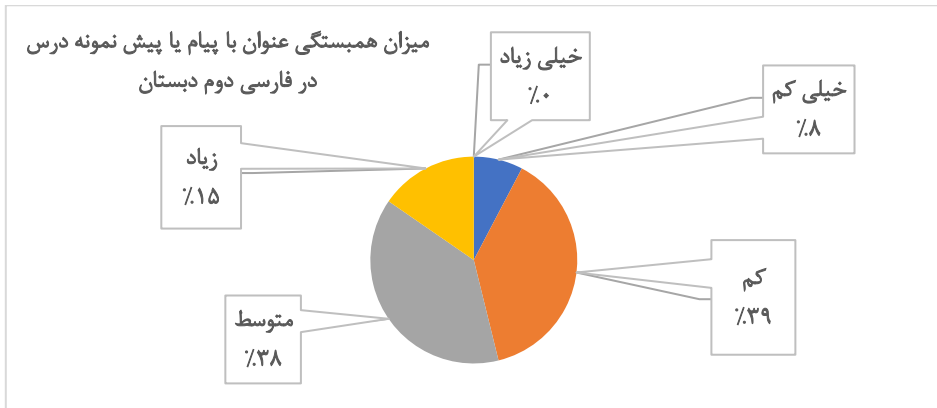
به‌طور کلی در فارسی اول، همبستگی معنایی میان عنوان و پیام و پیش‌نمونه درس کم و متوسط رو به پایین است.

جدول ۲. داده‌های کتاب فارسی دوم دبستان

پیام یا پیش‌نمونه	عنوان درس	فصل
ستایش و نیایش	ستایش	فصل اول: نهادها
کتاب خوب مثل دوست خوب	درس اول: کتابخانه کلاس ما	فصل اول: نهادها
ویژگی‌های کتاب خوب	بخوان و حفظ کن	فصل اول: نهادها
نقش مسجد در جامعه	درس دوم: مسجد محله ما	فصل اول: نهادها
شادی و همکاری	بخوان و بیندیش: چغندر پر-برکت	فصل اول: نهادها
رعایت و اهمیت بهداشت فردی	درس سوم: خرس کوچولو	فصل دوم: بهداشت
راز تندرستی	بخوان و بیندیش: راه سلامتی	فصل دوم: بهداشت
عشق ورزیدن به پدر و مادر	بخوان و حفظ کن: ستاره	فصل دوم: بهداشت
مواظبت از گوش	درس چهارم: مدرسه خرگوش‌ها	فصل دوم: بهداشت
اهمیت تمیزی و پاکیزگی	بخوان و بیندیش: تمیز باش، عزیز باش	فصل دوم: بهداشت
سرانجام ناراستی و نادرستی	درس اول: چوپان درستکار	فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی
عشق‌ورزی پروانه با گل	بخوان و حفظ کن	فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی
کوشش و پشتکار	درس ششم: کوشا و نوشا	فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی
آرامش و شکیبایی	حکایت: خوش اخلاقی	فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی
نقش‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی	درس هفتم: دوستان ما	فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی

فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی	بخوان و بیندیش: مورچه اشک ریزان...	برداشت نادرست و قضاوت عجولانه
فصل چهارم: راه زندگی	درس هشتم: از همه مهربان‌تر	شیوه مهربانی با خلق و خالق
فصل چهارم: راه زندگی	بخوان و حفظ کن: مثل یک رنگین کمان	شبهت شاپرک و رنگین کمان
فصل چهارم: راه زندگی	حکایت: همکاری	فروتنی و همکاری
فصل چهارم: راه زندگی	درس نهم: زیارت	حال خوش زیارت
فصل چهارم: راه زندگی	بخوان و بیندیش: کی بود؟ کی بود؟	راستگویی
فصل پنجم: هنر و ادب	درس دهم: هنرمند	هنر و هنرمندی
فصل پنجم: هنر و ادب	بخوان و حفظ کن: من هنرمندم	توانایی و هنرمندی
فصل پنجم: هنر و ادب	حکایت: کودک زیرک	هنر هوشمندی (کودک)
فصل پنجم: هنر و ادب	درس دوازدهم: فردوسی	آشنایی با فردوسی و شاهنامه
فصل پنجم: هنر و ادب	بخوان و بیندیش: یک کلاغ، چهل کلاغ	نکوهش شایعه‌پراکنی
فصل ششم: ایران من	درس سیزدهم: ایران زیبا	معرفی ایران و ایرانیان
فصل ششم: ایران من	بخوان و حفظ کن: ای خانه ما	ایران خانه امید
فصل ششم: ایران من	درس چهاردهم: پرچم	نشانه‌شناسی و نمادشناسی پرچم
فصل ششم: ایران من	بخوان و حفظ کن: با پرستوهای شاد	حس و حال بهار
فصل ششم: ایران من	درس پانزدهم: نوروز	آشنایی با آیین باستانی نوروز

فصل ششم: ایران من	بخوان و بیندیش: عمو نوروز	ماجرای عمو نوروز و ننه سرما
فصل هفتم: طبیعت	درس شانزدهم: پرواز قطره	زندگی قطره و چرخه آب
فصل هفتم: طبیعت	حکایت شیر و موش	خشم و غرور
فصل هفتم: طبیعت	مثل دانشمندان	مشاهده و گردش علمی
فصل هفتم: طبیعت	درخت کاری	ارزش و ثمره درخت کاری
فصل هفتم: طبیعت	نمایش: بلبل و مورچه	دوراندیشی و تلاش به موقع
فصل هفتم: طبیعت	بخوان و بیندیش: روباه و خروس	حلیه‌گری روباه و هوشیاری خروس
فصل هفتم: طبیعت	نیایش	راز و نیاز با خدا

نمودار ۲. میزان همبستگی معنایی در کتاب فارسی دوم دبستان

در فارسی دوم نیز بین عنوان برخی از دروس و پیام درس همبستگی معنایی خیلی کم است؛ مثلاً در درس دوم؛ بین «بخوان و بیندیش: چغندر پربرکت» و پیام آن «شادی و همکاری» و درس سوم؛ «خرس کوچولو» و پیش‌نمونه آن «رعایت و اهمیت بهداشت فردی» همبستگی معنایی خیلی کم است. در درس «نیایش» و مفهوم اصلی آن «راز و نیاز با خدا» تقریباً رابطه معنایی بیشتری وجود دارد یا در درس «مثل دانشمندان» و پیام آن «مشاهده و گردش علمی» نیز رابط

بررسی همبستگی معنایی بین عنوان و پیش‌نمونه...

منطقی و معقول است. در برخی عناوین و پیش‌نمونه‌ها مثل درس چهارم، بین «مدرسه خرگوش - ها» و «مواظبت از گوش» و درس نهم؛ بخوان و بیندیش: «کی بود؟ کی بود؟» و «راستگویی» به سختی می‌توان ارتباط معنایی برقرار کرد. همینطور در درس هشتم: «از همه مهربان‌تر» و پیام آن «شیوه مهربانی با خلق و خالق» همبستگی معنایی کمی وجود دارد. درس سیزدهم: «خانه امید» با پیام درس «ایران خانه امید ما» تنها در واژه «امید» مؤلفه‌های معنایی مشترکی دارد یا در درس شانزدهم «نمایش: بلبل و موجه»، به سختی از عنوان می‌توان به معنای «دوراندیشی و تلاش به موقع» دست یافت ولی در همین درس «روباه و خروس» ممکن است پیش‌نمونه معنایی «حلیه - گری روباه و هوشیاری خروس» به علت بافت موقعیتی و اجتماعی تداعی شود. معمولاً در مواردی که نقش معنایی با نقش ارجاعی زبان همراستا است، درک و دریافت نقش و معنا آسان‌تر می‌گردد.

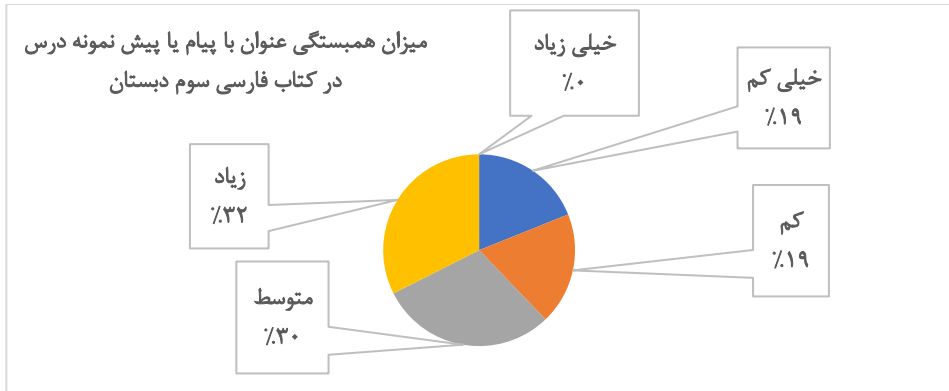
به‌طور کلی در فارسی دوم، همبستگی معنایی بین عنوان و پیام و پیش‌نمونه درس کم و متوسط رو به پایین است.

جدول ۳. داده‌های کتاب فارسی سوم دبستان

پیام یا پیش‌نمونه	عنوان درس	فصل
ستایش و نیایش با خدا	خداوند رنگین کمان	فصل اول: نهادها
احساس تنهایی امید	درس اول: محله ما	فصل اول: نهادها
ارتباط گرم خانوادگی	بخوان و حفظ کن: پدر بزرگ	فصل اول: نهادها
اهمیت و تأثیر ورزش در زندگی	درس دوم: زنگ ورزش	فصل اول: نهادها
حفظ و نگهداری از آثار باستانی	بخوان و بیندیش: قصه تنگ بلور	فصل اول: نهادها
گزارش علمی	درس سوم: آسمان آبی، طبیعت پاک	فصل دوم: بهداشت
پیدا کردن هم بازی	بخوان و حفظ کن: هم بازی	فصل دوم: بهداشت

فصل دوم: بهداشت	درس چهارم: آواز گنجشک	آلودگی صوتی و تأثیر آن بر زندگی
فصل دوم: بهداشت	بخوان و بیندیش: مورچه ریزه	ضعف بینایی
فصل دوم: بهداشت	مثل: هر چه کنی به خود کنی	بازگشت عمل
فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی	درس پنجم: بلدرچین و بزرگر	تکیه نکردن به کمک دیگران
فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی	درس ششم: فداکاران	گذشت و دیگر دوستی
فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی	بخوان و حفظ کن: مثل باران	پاکی و نشاط
فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی	درس هفتم: کار نیک	نیکوکاری و آینده‌نگری
فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی	بخوان و بیندیش: پری کوچولو	یادگیری از رفتارهای خوب مادر
فصل سوم: اخلاق فردی و اجتماعی	حکایت: بهانه	امانتداری
فصل چهارم: راه زندگی	درس هشتم: پیراهن بهشتی	بخشش و بوی بهشت
فصل چهارم: راه زندگی	بخوان و بیندیش: لحظه سبز دعا	توصیف نیایش هستی
فصل چهارم: راه زندگی	درس نهم: بوی نرگس	انتظار فرج
فصل چهارم: راه زندگی	بخوان و بیندیش: حوض فیروزه‌ای	ارتباط و حال خوب
فصل پنجم: هنر و ادب	درس دهم: یار مهربان	روایتی از ارتباط ما و کتاب
فصل پنجم: هنر و ادب	بخوان و حفظ کن: نقاش دنیا	خدا، نقاش هستی
فصل پنجم: هنر و ادب	درس یازدهم: نویسنده بزرگ	آشنایی با سعدی و آثارش

اهمیت چگونه سخن گفتن	بخوان و بیندیش: خواب خلیفه	فصل پنجم: هنر و ادب
رازداری	حکایت: راز جعبه	فصل پنجم: هنر و ادب
عشق به وطن	درس دوازدهم: ایران عزیز	فصل ششم: ایران من
فرزندان وطن	بخوان و حفظ کن: وطن	فصل ششم: ایران من
سربلندی ایران	درس چهاردهم: ایران آباد	فصل ششم: ایران من
یادی از حماسه خرمشهر	بخوان و بیندیش: بوی سیب و یاس	فصل ششم: ایران من
قدرت سربازان سپاه ایران	حکایت: خروس ایرانی	فصل ششم: ایران من
خاطره دریا	درس پانزدهم: دریا	فصل هفتم: طبیعت
نقش و ارزش جنگل	درس شانزدهم: اگر جنگل نباشد	فصل هفتم: طبیعت
وصف بهار	بخوان و حفظ کن: بهاران	فصل هفتم: طبیعت
شگفتی‌های آسمان	درس هفدهم: چشم‌های آسمان	فصل هفتم: طبیعت
شگفتی‌های آفرینش حلزون	بخوان و بیندیش: آفرینش حلزون	فصل هفتم: طبیعت
پاسخ زور با زور	حکایت: افتادن از آسمان	فصل هفتم: طبیعت
نیایش با خدا	نیایش	فصل هفتم: طبیعت

نمودار ۳. میزان همبستگی معنایی در کتاب فارسی سوم دبستان

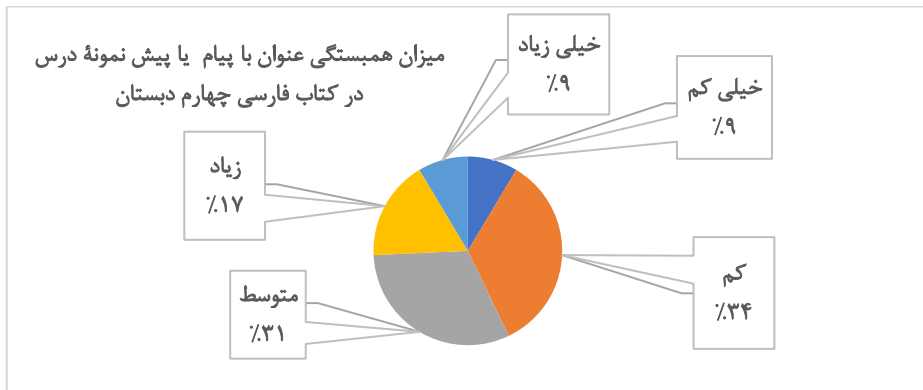
در فارسی سوم نیز در مواردی همبستگی معنایی کم است؛ برای مثال، در درس اول: «محلّه ما»، عنوان، فاصله زیادی با پیام درس؛ «احساس تنهایی امید» دارد، همین‌طور در درس دوم بین «قصه تنگ بلور» و «حفظ و نگهداری از آثار باستانی» رابطه معنادار نیست یا در درس چهارم بین «آواز گنجشک» و پیش‌نمونه «آلودگی صوتی و تأثیر آن بر زندگی» هیچ وجه مشترکی وجود ندارد. در درس هفتم «حکایت: بهانه» نیز هیچ اشاره معنایی به «امانتداری» ندارد. در درس یازدهم: «بخوان و بیندیش: خواب خلیفه»، نمی‌تواند حتی از نظر بافت موقعیتی «اهمیت چگونه سخن گفتن» را تداعی کند. همین‌طور در درس هفدهم: «حکایت: افتادن از آسمان» و پیش‌نمونه آن «پاسخ زور با زور» به سختی می‌توان ارتباط معنایی پیدا کرد. این فاصله‌های معنایی می‌تواند درک و دریافت معنایی یا پیدا کردن نقش و کارکرد عملی درس را برای معلمان و دانش‌آموزان دشوار کند. در مواردی که عنوان بتواند اطلاعات یا اشارات معنایی بیشتری را برساند، دریافت و پرداخت معنا و مفاهیم درس آسان‌تر می‌شود؛ برای مثال، در درس شانزدهم: «اگر جنگل نباشد»، می‌تواند پیام «نقش و ارزش جنگل» را برساند یا «بهاران» پیش‌نمونه چگونگی «وصف بهار» را تداعی کند. همین‌طور در درس یازدهم: «دریا» می‌تواند «خاطره دریا» که پیام آن است را به ذهن متبادر کند. در مثل‌ها این اشارات و روابط معنایی معمولاً قوی‌تر است، برای مثال در درس چهارم ضرب‌المثل: «هرچه کنی به خود کنی»، به سادگی پیام «بازگشت به عمل» را تداعی می‌کند.

به‌طور کلی، در فارسی سوم همبستگی معنایی بین عنوان و پیام و پیش‌نمونه درس خوب است.

جدول ۴. داده‌های کتاب فارسی چهارم دبستان

پیام یا پیش‌نمونه	عنوان درس	فصل
کیستی و چیستی خدا	ستایش خدا	فصل اول: آفرینش
شگفتی فصل‌ها	درس اول: آفریدگار زیبایی	فصل اول: آفرینش
خبر رسیدن پاییز	بخوان و حفظ کن: خبر داغ کلاغ	فصل اول: آفرینش
چرایی و چگونگی کوچ پرستوها	درس دوم: کوچ پرستوها	فصل اول: آفرینش
پیدا بودن خدا در پدیده‌ها	در جستجو: بخوان و بیندیش	فصل اول: آفرینش
حس برتری طلبی	قوی‌ترین حیوان جنگل	فصل اول: آفرینش
مشاهده دقیق	درس سوم: راز نشانه‌ها	فصل دوم: دانایی و هوشیاری
نیاز زاغ به توجه و تایید	بخوان و حفظ کن: روباه و زاغ	فصل دوم: دانایی و هوشیاری
ارزش و ماندگاری علم	درس چهارم: ارزش علم	فصل دوم: دانایی و هوشیاری
رهایی از قفس	درس پنجم: رهایی از قفس	فصل دوم: دانایی و هوشیاری
اسیر عادت بودن	بخوان و بیندیش: قدم یازدهم	فصل دوم: دانایی و هوشیاری
توجه به علل و اسرار وقایع	مثل	فصل دوم: دانایی و هوشیاری
جان فشانی برای وطن	درس ششم: آرش کمان‌گیر	فصل سوم: ایران من
زیبایی و شگفتی یک روز بارانی	بخوان و حفظ کن: باران	فصل سوم: ایران من
هیجان و انتظار برای دیدار آقا	درس هفتم: میهمان شهر ما	فصل سوم: ایران من
انتظار و دل‌تنگی	بخوان و بیندیش: انتظار	فصل سوم: ایران من
--	درس هشتم: درس آزاد	فصل چهارم: فرهنگ بومی
--	درس نهم: درس آزاد	فصل چهارم: فرهنگ بومی

ماجرای کودکستان باغچه اطفال	درس دهم: باغچه اطفال	فصل پنجم: نام آوران
شناخت علی	بخوان و حفظ کن: همای رحمت	فصل پنجم: نام آوران
آزادی خرمشهر	درس یازدهم: فرمانده دل‌ها	فصل پنجم: نام آوران
نوید بازگشت پدر	درس دوازدهم: اتفاق ساده	فصل پنجم: نام آوران
معرفی نویسنده قصه‌های خوب	بخوان و بیندیش: دوست بچه‌های خوب	فصل پنجم: نام آوران
رفتار ناپسند	نگاه پنهان	فصل پنجم: نام آوران
عشق و مشیت الهی	درس سیزدهم: لطف حق	فصل ششم: راه زندگی
امید و ایمان به خدا	بخوان و حفظ کن: امید	فصل ششم: راه زندگی
عمل به علم (یادگیری)	درس چهاردهم: ادب از که آموختی	فصل ششم: راه زندگی
ادب و هنرمندی	درس چهاردهم: ادب از کی آموختی	فصل ششم: راه زندگی
پاداش گذشت و بخشش	درس پانزدهم: شیر و موش	فصل ششم: راه زندگی
نقش مرور در یادگیری	بخوان و بیندیش: هفت مروارید سرخ	فصل ششم: راه زندگی
زندگی و پرسشگری ابوریحان	درس شانزدهم: پرسشگری	فصل هفتم: علم و عمل
دانایی یعنی توانایی	بخوان و حفظ کن: خرد و دانش	فصل هفتم: علم و عمل
هوشمندسازی مدرسه	درس هفدهم: مدرسه هوشمند	فصل هفتم: علم و عمل
زیرکی و باهوشی	بخوان و بیندیش: قاضی کوچک	فصل هفتم: علم و عمل
شرط نصیحت و تأثیر آن	مثل	فصل هفتم: علم و عمل
راز و نیاز با خدا	نیایش	فصل هفتم: علم و عمل

نمودار ۴. میزان همبستگی معنایی در کتاب فارسی چهارم دبستان

در درس پنجم، بخوان و بیندیش: «قدم یازدهم» به سختی می‌تواند پیام «اسیر عادت بودن» را برساند، همین‌طور در «مثل»، مفهوم «توجه به علل و اسرار وقایع» تداعی نمی‌شود. در همین درس، «رهایی از قفس» عنوان با پیش‌نمونه عین هم است و دریافت معنا گرچه تا استعاره است، ولی ممکن است. همچنین در درس یازدهم؛ بخوان و بیندیش: بین عنوان «هفت مروارید سرخ» و پیام «نقش مرور در یادگیری» به هیچ وجه ارتباط معنایی وجود ندارد. جالب اینجا است که در قسمت‌های «بخوان و بیندیش» باید دریافت نقش و معنا آسان‌تر باشد تا دانش‌آموزان بهتر بتوانند کدگذاری یعنی دریافت و پرداخت ذهنی انجام دهد.

همچنین، در «ستایش خدا»، پیش‌نمونه «کیستی و چیستی» خدا از عنوان تداعی نمی‌شود یا در درس دوم، در «در جستجو: بخوان و بیندیش»، «پیدا بودن خدا در پدیده‌ها» از عنوان به دست نمی‌آید. در درس سوم نیز «راز نشانه‌ها» نمی‌تواند پیام «مشاهده دقیق» را تداعی کند یا در حکایت «بخوان و حفظ کن: روباه و زاغ»، پیش‌نمونه «نیاز زاغ به تأیید و توجه» را به سادگی نمی‌توان به دست آورد. از عنوان درس چهارم «ارزش علم» آسان می‌توان به مفهوم «ارزش و ماندگاری علم» رسید. در درس ششم: «آرش کمانگیر»، می‌توان بر حسب بافت داستانی و تاریخی، پیام «جان فشانی برای وطن» را استنباط کرد. در درس دوازدهم از عنوان «نگاه پنهان» آسان‌تر می‌توان به پیش‌نمونه «رفتار ناپسند» دست یافت. همچنین در درس هفدهم از عنوان «نیایش»، معنای «راز و نیاز با خدا» نیز به آسانی تداعی می‌شود.

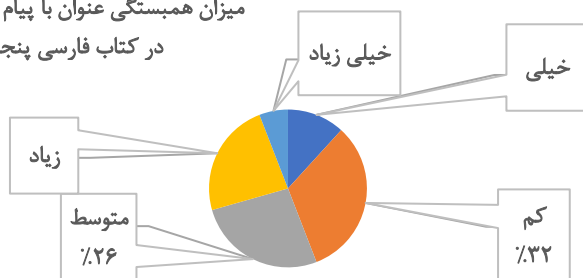
به‌طور کلی، در فارسی چهارم، همبستگی معنایی میان عنوان و پیام و پیش‌نمونه متوسط رو به بالا است.

جدول ۵. داده‌های کتاب فارسی پنجم دبستان

فصل	عنوان درس	پیام یا پیش‌نمونه
	ستایش	ستایش و نیایش خدا
فصل اول: آفرینش	درس اول: تماشاخانه	مشاهده و تأمل در آفرینش
فصل اول: آفرینش	بخوان و حفظ کن: رقص باد، خنده گل	گردش فصل‌ها
فصل اول: آفرینش	درس دوم: فضل خدا	آفرینش و پرستش
فصل اول: آفرینش	بخوان و بیندیش: راز گل سرخ	پرهیز از غرور و سپاس از خدا
فصل اول: آفرینش	حکایت: درخت گردکان	حیرت از راز آفرینش
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	درس سوم: رازی و ساخت بیمارستان	هوشمندی و هوشیاری
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	بخوان و بیندیش: خرد رهنمای و خرد ...	مفهوم و نقش خرد
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	درس چهارم: بازرگان و پسران	ترغیب به عقل، فضل و هنر
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	درس پنجم: چنار و کدوین	نادانی و خودستایی
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	بخوان و بیندیش: گلدان خالی	ستودن درستکاری و راستگویی
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	حکایت: زیرکی	ذکاوت و زیرکی
فصل سوم: ایران من	سرود ملی	سرود ملی و هویت ملی
فصل سوم: ایران من	بخوان و حفظ کن: ای ایران	میهن پرستی
فصل سوم: ایران من	درس هشتم: دفاع از میهن	دلاوری و شجاعت
فصل سوم: ایران من	بخوان و بیندیش: رئیس علی	قهرمانی و جوانمردی رئیس علی
فصل سوم: ایران من	حکایت: وطن دوستی	وطن داری
فصل چهارم: ایران من	درس نهم: نام آوران دیروز، امروز، فردا	آشنایی با کتاب نام آوران
فصل چهارم: ایران من	بخوان و حفظ کن: سرای امید	نوید پیروزی

زندگی هنرمندانه استاد فرشچیان	درس دهم: نام نیکو	فصل چهارم: ایران من
نقش خردمندان در ایران	درس یازدهم: نقش خردمندان	فصل چهارم: ایران من
زندگی پر فراز و نشیب زال	بخوان و بیندیش: فردوسی، فرزندان ایران	فصل چهارم: ایران من
ذکاوت و تبحر بوعلی	حکایت: بوعلی و بانگ گاو	فصل چهارم: ایران من
توجه به پیام ظهور	درس سیزدهم: روزی که باران می‌بارید	فصل پنجم: راه زندگی
ظهور امام زمان	بخوان و حفظ کن: بال در بال پرستوها	فصل پنجم: راه زندگی
شناخت ترس	درس چهاردهم: شجاعت	فصل پنجم: راه زندگی
صبوری و مهربانی	درس پانزدهم: کاجستان	فصل پنجم: راه زندگی
کشف راز زندگی	بخوان و بیندیش: زیر آسمان بزرگ	فصل پنجم: راه زندگی
مصیبت و عافیت	حکایت: حکمت	فصل پنجم: راه زندگی
انگیزه و پشتکار بوعلی	شانزدهم: وقتی بوعلی کودک بود	فصل ششم: علم و عمل
پشتکار و پایداری	بخوان و حفظ کن: چشمه و سنگ	فصل ششم: علم و عمل
کار و کوشش	درس هفدهم: کار و تلاش	فصل ششم: علم و عمل
روحیه علمی ابوریحان	بخوان و بیندیش: همه چیز را همگان دانند	فصل ششم: علم و عمل
راستی و نجات	حکایت: جوان و راهزن	فصل ششم: علم و عمل
راز و نیاز	نیایش	فصل ششم: علم و عمل

میزان همبستگی عنوان با پیام یا پیش‌نمونه درس
در کتاب فارسی پنجم دبستان

نمودار ۵. میزان همبستگی معنایی در کتاب فارسی پنجم دبستان

در فارسی پنجم نیز همان داستان قبلی تکرار می‌شود. در درس پنجم: «چنار و کدوین»، اشارات معنایی «نادانی و خودستایی» تداعی نمی‌شود، همین‌طور در «بخوان و بیندیش: گلدان خالی»، پیش‌نمونه «ستودن درستکاری و راستگویی» استنباط نمی‌گردد. در درس سیزدهم، پیام «بخوان و حفظ کن: بال در بال پرستوها» به آسانی دریافت نمی‌شود و در «روزی که باران می‌بارید»، مفهوم «ظهور امام زمان» نیز درک نمی‌شود، گرچه فضای باران معمولاً شاعرانه و پر از احساس و هیجان است. همچنین در درس اول «بخوان و حفظ کن: رقص باد، خنده گل»، مفهوم «گردش فصل‌ها» به آسانی استنباط نمی‌شود یا در درس دوم «فضل خدا»، پیام «آفرینش و پرستش» در ذهن ایجاد نشده و بیشتر بخشش و توجه خداوند تداعی می‌شود. همچنین، در درس دوم: فاصله معنایی عنوان «بخوان و بیندیش: راز گل سرخ» و پیش‌نمونه آن «پرهیز از غرور و سپاس از خدا» زیاد است، همچنین عنوان حکایت «درخت گردکان»، با پیام «حیرت از راز آفرینش» فاصله زیادی دارد.

در درس چهاردهم: از «شجاعت»، مفهوم «شناخت ترس» به‌طور ضمنی به دست می‌آید، در درس پانزدهم: از «کاجستان»، پیام «صبوری و مهربانی» اصلاً تداعی نمی‌شود، در بخوان و بیندیش: «زیر آسمان بزرگ»، مفهوم «کشف راز زندگی» تا حدی قابل حدس زدن است و در حکایت: «حکمت»، پیام «مصیبت و عاقبت» درک نمی‌شود.

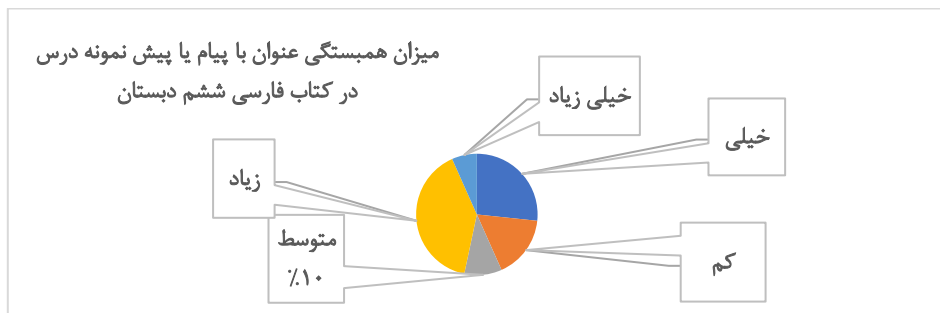
در «ستایش»، مفهوم «ستایش و نیایش خدا» به‌سادگی درک می‌شود. در درس پنجم: «حکایت زیرکی» به‌صراحت معنی «ذکاوت و زیرکی» را تداعی می‌کند. در درس هفدهم «کار و تلاش»، به آسانی پیش‌نمونه «کار و کوشش» استنباط می‌گردد. بنابراین در مواردی که بین دال و مدلول ارتباط و شفافیت بیشتری وجود داشته باشد، درک و دریافت آسان‌تر است. اساساً در دلالت صریح، درک معنا و مفهوم از دلالت ضمنی آسان‌تر است.

به‌طور کلی، در فارسی پنجم، همبستگی عنوان با پیام و پیش‌نمونه خوب است.

جدول ۶. داده‌های کتاب فارسی ششم دبستان

فصل	عنوان درس	پیام یا پیش‌نمونه
	ستایش	ناتوانی خرد
فصل اول: آفرینش	درس اول: معرفت آفریدگار	شناخت خدا و بهره‌بردن از عمر
فصل اول: آفرینش	حکایت: محبت	محبت و گذشت
فصل اول: آفرینش	درس دوم: پنجره‌های شناخت	پنجره‌های پنجگانه شناخت
فصل اول: آفرینش	بخوان و حفظ کن: ای مادر عزیز	عشق بی‌مانند
فصل اول: آفرینش	بخوان و بیندیش: هُدْهُد	کشمکش بر سر سرنوشت
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	درس سوم: هوشیاری	خشم و پیامد آن
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	بخوان و حفظ کن: سخن	شیوه سخن گفتن
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	درس چهارم: داستان من و شما	سرگذشت زبان و وطن
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	حکایت: علم و عمل	رابطه علم و عمل
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	درس پنجم: هفت خان رستم	گذر از دشواری‌ها و ..
فصل دوم: دانایی و هوشیاری	بخوان و بیندیش: دوستانِ همدل	همدلی و همبستگی ملی
فصل سوم: ایران من	درس ششم: ای وطن	وطن، هستی و زندگی من
فصل سوم: ایران من	حکایت: انواع مردم	نیاز و بی‌نیازی
فصل سوم: ایران من	بخوان و بیندیش: همه از خاک پاک ایرانیم	عشق به وطن
فصل سوم: ایران من	درس هشتم: دریاقلی	دلآوری دریاقلی
فصل سوم: ایران من	بخوان و بیندیش: تندگویان	سرگذشت تندگویان

فصل چهارم: نام‌آوران	درس نهم: رنج‌هایی کشیده‌ام که مپرس	زندگی عاشقانه دهخدا
فصل چهارم: نام‌آوران	بخوان و بیندیش: باران	نیایش خدا و انتظار ظهور
فصل چهارم: نام‌آوران	درس دهم: عطار و جلال‌الدین محمد	دیدار عطار و جلال‌الدین محمد
فصل چهارم: نام‌آوران	حکایت: درخت علم	پیر نشدن تفکر
فصل چهارم: نام‌آوران	درس یازدهم: شهدا خورشیدند	درخشش و وارستگی شهدا
فصل چهارم: نام‌آوران	بخوان و بیندیش: بوعلی و بهمنیار	تاثیر پیامبر بر پیروان و ایمان به او
فصل پنجم: راه زندگی	درس دوازدهم: دوستی	ارزش و جایگاه دوست
فصل پنجم: راه زندگی	درس دوازدهم: دوستی	نقش و اهمیت مشاوره
فصل پنجم: راه زندگی	بخوان و بیندیش: شیر خدا	شخصیت و صفات علی
فصل پنجم: راه زندگی	حکایت: عمر گرانبامه	آزادگی
فصل پنجم: راه زندگی	درس چهاردهم: راز زندگی	چیستی راز زندگی
فصل پنجم: راه زندگی	بخوان و بیندیش: پیاده و سوار	زیرکی و ذکاوت
فصل ششم: علم و عمل	درس پانزدهم: میوه‌ی هنر	بی‌ثمری
فصل ششم: علم و عمل	حکایت: افلاطون و مرد جاهل	ناراحتی افلاطون از ستایش مرد جاهل
فصل ششم: علم و عمل	درس شانزدهم: آداب مطالعه	خواندن و قصه‌گویی
فصل ششم: علم و عمل	بخوان و حفظ کن: به گیتی، به از راستی	ستایش راستی
فصل ششم: علم و عمل	درس هفدهم: ستاره روشن	پارسایی و نیکوکاری
فصل ششم: علم و عمل	بخوان و بیندیش: آواز گنجشکان	ادعای دانایی
	نیایش: خدایا جهان پادشاهی تو راست	راز و نیاز

نمودار ۶. میزان همبستگی معنایی در کتاب فارسی ششم دبستان

در آغاز کتاب از «ستایش» پیام «ناتوانی خرد» به سختی استنباط می‌شود، زیرا که شعری مربوط به تفکر عرفانی است. همین‌طور در درس دوم بین عنوان «هدهد» و پیش‌نمونه «کشمکش بر سرنوشت» به سختی می‌توان ارتباط برقرار کرد؛ حتی بعد از خواندن کل متن، استنباط این مفهوم دشوار است. همچنین در درس سوم: «هوشیاری»، کشف مفهوم «خشم و پیامد آن» سخت است. همین‌طور از حکایت: «انواع مردم»، پیش‌نمونه «نیاز و بی‌نیازی» را به سختی می‌توان حدس زد. در درس یازدهم «بوعلی و بهمنیار»، مضمون «تأثیر پیامبر بر پیروان و ایمان به او» به آسانی به دست نمی‌آید. در درس دوازدهم: حکایت: «عمر گرانمایه»، با معنا و مفهوم «آزادگی» فاصله معنایی زیادی وجود دارد. همین‌طور در بخوان و بیندیش: «پیاده و سوار»، پیام «زیرکی و ذکاوت» به سادگی استنباط نمی‌شود، مگر این که متن به دقت خوانده شود.

در درس‌های که دلالت معنایی صریح است، امکان درک و دریافت معنا و مفهوم و پیام درس آسان‌تر است؛ برای مثال در درس دوم: «پنجره‌های شناخت»، به سادگی می‌توان «پنجره-های پنجگانه شناخت» را استنباط کرد. همین‌طور در درس سوم: بخوان و حفظ کن «سخن» توانسته است ویژگی‌های معنایی «شیوه سخن گفتن» را برساند. در درس چهارم، در «حکایت علم و عمل»، می‌توان مفهوم «رابطه علم و عمل» را نیز حدس زد. همچنین در درس پنجم: «خان رستم»، مفهوم دشواری و سختی را می‌رساند گرچه پیام درس یعنی «گذر از دشواری‌ها، آرایش‌ها و وابستگی‌ها» را به صراحت نمی‌تواند بیان کند. در درس ششم: بخوان و بیندیش: «همه از خاک پاک ایرانیم» نیز می‌تواند پیش‌نمونه «عشق به وطن» را نیز تداعی کند. در درس هشتم: «رنج‌هایی کشیده‌ام که مپرس» زمانی پیام «زندگی عاشقانه دهخدا» را می‌رساند که مخاطب با

متن ارتباط برقرار کند. همچنین در درس یازدهم: جملهٔ عنوانی «شهدا خورشیدند» می‌تواند تا حدی بر «درخشش و وارستگی شهدا» دلالت کند.

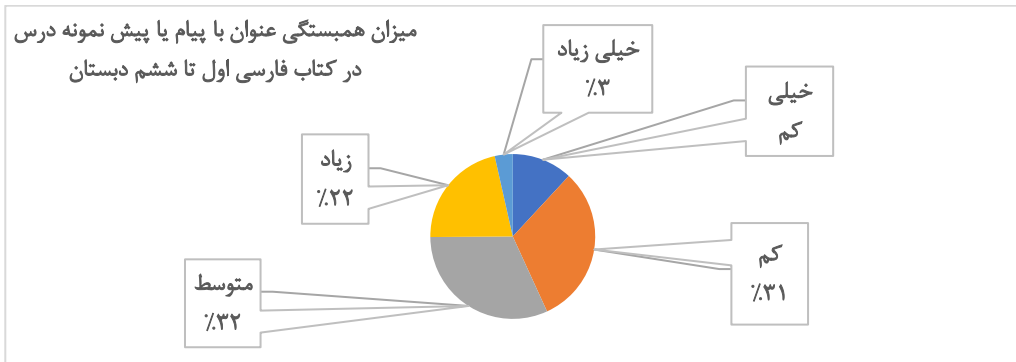
به‌طور کلی، در فارسی ششم، همبستگی معنایی میان عنوان و پیام و پیش‌نمونه زیاد است.

۶. نتیجه‌گیری

مسئله این پژوهش درک و دریافت پیام اصلی یا شاه‌بیت هر درس در فارسی اول تا ششم بوده است. نبود همبستگی معنایی میان عنوان و پیش‌نمونه‌ای که در ذهن معلم ایجاد می‌شود، می‌تواند نشانگر نارسایی عنوان یا عدم انتخاب درست آن با توجه به متن و محتوا باشد. وجود این فاصلهٔ معنایی میان آن دو می‌تواند کار معلم را در درک و دریافت متن مشکل کند؛ در نتیجه او نمی‌تواند سر نخ اصلی درس را کشف کنید و دیگر مفاهیم درس را با آن پیوند دهد. شاید این سؤال در ذهن متبادر گردد که هر معلمی می‌تواند برداشتی مختص به خود از عنوان و حتی متن داشته باشد؛ در آن صورت درک مشترک بین معلمان و حتی دانش‌آموزان اتفاق نخواهد افتاد و تعامل و تفاهم بین آنها دشوار خواهد بود. طبق نظریهٔ پیش‌نمونه‌نگی، تداعی‌های معنایی هر چند طیف‌مانند است، اما وجوه مشترکی بین آنها وجود دارد. در این پژوهش نیز پیام یا پیش‌نمونه بر اساس تداعی‌های معلمان و استخراج وجوه مشترک با توجه به معیارهای استنباط، انطباق، همپوشانی، شاخصیت، بسامد و ترتیب انتخاب شده است.

همچنین، روش اجرای پژوهش به‌صورت برگزاری کلاس و کارگاه بوده است که ۶۰ نفر از معلمان پایهٔ اول تا ششم در آن حضور می‌یافته‌اند و با روش کُدگذاری به غربال‌گری پیش‌نمونهٔ یا پیام اصلی هر درس می‌پرداخته‌اند، سپس کُدی که بیشترین وجه اشتراک را داشته به عنوان پیام اصلی درس انتخاب می‌شده است.

یافته‌ها و نتایج تحلیل عناوین و پیام یا پیش‌نمونه‌های فارسی اول تا ششم را می‌توان در نمودار زیر خلاصه کرد. به‌طور کلی در شش کتاب فارسی دبستان، متوسط رو به پایین و نزدیک به کم است. این مسئله می‌تواند هشداری به مولفان کتاب‌های درسی برای انتخاب بهتر عنوان و آزمایش آن باشد.

نمودار ۷. نمودار کلی میزان همبستگی معنایی در کتاب‌های فارسی دبستان

از یافته‌ها و نتایج فوق می‌توان این‌گونه استنباط کرد:

- درک پیام و پیش‌نمونه درس توسط معلمان دبستان مشکل خواهد بود.
- تعامل و تفاهم و درک مشترک دشوار خواهد بود.
- پیدا کردن پیش‌نمونه مشکل فاصله معنایی عنوان و پیام را حل می‌کند.
- پیش‌نمونه‌ها معلمان را به تفکر وا می‌دارد تا تداعی ذهنی خود را بیازمایند.
- ارتباط و تعامل معلمان در جلسات گروهی برای درک پیام اصلی درس افزایش خواهد یافت.
- قبول درک پیوستاری معنا در کنار پیش‌نمونه‌های مشترک پدیده‌ای منطقی است.
- معلمان و دانش‌آموزان حتی در متن‌های باز و ادبی نیاز به درک مشترک دارند.
- نظریه پیش‌نمونه‌نگی بازدارنده گشودگی معنایی متن و خلاقیت‌های فردی نیست.
- پیش‌نمونه‌های خلاقانه دیگر نیز می‌تواند در پیوستار پیش‌نمونه‌نگی قرار گیرند و مورد آزمایش قرار گیرند.
- مفاهیم پیش‌الگویی‌تر با توجه به انطباق، همپوشانی، شاخصیت، بسامد و ترتیب در اولویت قرار دارند.

منابع فارسی

- آریان‌پور، امیرحسین (۱۳۸۰). درباره جامعه‌شناسی هنر. تهران: نشر گسترده.
- پرهیزگار، محمد رضا (۱۳۸۳). معنی‌شناسی پیش‌الگویی؛ نگرش و آزمایش. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز (ویژه‌نامه زبان انگلیسی و زبان‌شناسی)، ۲۱(۱)، ۲۱-۱۲.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۷۷). گفتمان، یادگفتمان و سیاست. تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- جهانگیری، نادر (۱۳۷۸). زبان بازتاب زمان، فرهنگ و اندیشه (مجموعه مقالات). تهران: انتشارات آگاه.
- شاه‌حسینی، فائقه (۱۳۹۰). پیش‌نمونه‌های زبانی و کاربرد آن‌ها در شناخت جهان خارج. زبان و ادب فارسی، ۳(۷)، ۱۶۶-۱۵۱.
- گلغام، ارسلان و یوسفی‌راد، فاطمه (۱۳۸۱). زبان‌شناسی شناختی و استعاره. تازه‌های علوم شناختی، ۴(۳)، ۶۴-۵۹.

References

- Arianpour, A. H. (2010). About the sociology of art. Tehran: Broad Publishing. [In persian]
- Croft, W. & Cruse, D. A. (2003). Cognitive linguistics. Cambridge: Cambridge university press.
- Evans, V. & Green, M. (2006) Cognitive linguistics: an introduction. Edinburg university press Ltd.
- Geeraerts, D. (2006). Cognitive linguistics: basic reading. Berlin. New York.
- Geeraerts, D. (1997). Diachronic prototype semantics: a contribution to historical lexicology. Oxford: Clarendon press.
- Golfam, A. & Yousefirad, F. (2001). Cognitive linguistics and metaphor. Cognitive science news. 4(3), 64-59. [In persian]
- Jahangiri, N. (1378). Language reflection of time, culture and thought (a collection of articles). Tehran: Aware Publications. [In Persian]
- Parhizgar, M. R. (1383). "semantics of prototype; Attitude and experiment". Journal of Social and Human Sciences of Shiraz University (English Language and Linguistics Special), 21(1), 12-21. [In persian]

- Shah-Hosseini, F. (2010). "Linguistic prototypes and their application in knowing the outside world". *Persian language and literature*. 3(7), 166-151. [In persian]
- Tajik, M. R. (1377). *Discourse, counter-discourse and politics*. Tehran: Human Sciences Research and Development Institute. [In persian]